

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์สมัยใหม่ (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม ทำการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design) ประกอบด้วยข้อมูลเชิงเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่นำมาเป็นพื้นฐานเพื่อให้ได้รูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมโดยสรุปและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์สมัยใหม่

การเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของการพัฒนาให้สตรีรู้จักคุณค่าในความคิดและคุณค่าของตน เกิดความเชื่อมั่นและดึงออกมาพัฒนาตนและสังคม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังศักยภาพของสตรี พบว่า ในด้านครอบครัว สตรีจะต้องพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจในการดูแลอบรมบุตรและปฏิบัติหน้าที่งานในบ้านตามบทบาทของตน เพื่อสร้างครอบครัวให้อบอุ่น รักใคร่และดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งในการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาตนเองและครอบครัวให้มั่นคง ในด้านการศึกษา สตรีควรได้รับโอกาสเพิ่มเติมในทางการศึกษา อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวและคนในชุมชนพัฒนาความรู้ด้วยการสนใจข่าวสารและเทคโนโลยีใหม่ๆ สตรีจะต้องกระตือรือร้นที่จะใช้สิทธิและโอกาสแสวงหาความรู้ เห็นประโยชน์ในการศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาสังคมและประเทศ ในด้านเศรษฐกิจหากสถานการณ์เศรษฐกิจของโลกเปลี่ยนแปลง ผู้ชายอาจหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวคนเดียวไม่พอ สตรีจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน จึงควรจัดฝึกอบรม กระตุ้นให้มีใจรักในการเป็นผู้นำด้านเศรษฐกิจ และใส่ใจในอาชีพอย่างจริงจัง เพื่อช่วยเหลือครอบครัวและสามารถพึ่งตนเองได้ และควรแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิในแรงงานในด้านสังคมจัดฝึกอบรมให้สตรีเข้าใจสาเหตุและปัญหาสังคม และให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดค่านิยมและบทบาททั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยมีส่วนร่วมคิดและร่วมตัดสินใจในปัญหาและกิจกรรมของชุมชน ให้มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความสำนึกว่าคุณค่าของคนขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และการอุทิศตน ด้านการเมืองส่งเสริมให้สตรีเป็นผู้นำที่มี

คุณภาพด้วยการจัดฝึกอบรมอย่างเป็นระบบและให้เข้าใจบทบาทของตน ให้รู้จักการสร้างเครือข่ายให้สตรีเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและลงเลือกตั้งมากขึ้น และสนับสนุนผู้นำสตรีทางการเมืองให้เป็นตัวอย่างที่ดีที่ซื่อสัตย์ มีจริยธรรม รวมทั้งให้เยาวชนสตรีสนใจการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งรู้และเข้าใจเพิ่มขึ้นในด้านการเมืองและกลไกการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๕.๑.๒ หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรี เพื่อพัฒนาชุมชน

ด้านครอบครัวนำหลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อช่วยทำให้ครอบครัวและสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข และหลักทศ ๖ เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำงานตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตามฐานะที่เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย เช่น สามีต่อภรรยา ภรรยาต่อสามี บิดามารดาต่อ บุตรและบุตรต่อบิดามารดา โดย ผู้เป็นภรรยาที่ทำหน้าที่ปฏิบัติกับสามีและให้ความเอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรเป็นอย่างดี ย่อมมีคุณค่าและมีชีวิตในครอบครัวที่มั่นคงและมีความสุข รวมทั้งหลักฆราวาสธรรม ด้วยการมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักข่มใจตนเอง ย่อมทำให้เกิดความสงบสุข รู้จักอดกลั้น ทำให้ไม่เกิดความแตกแยก อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง และเสียสละและแบ่งปันสิ่งของแก่บุคคลที่สมควรให้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้านการศึกษา นำหลักไตรสิกขามาเป็นเครื่องอบรมขัดเกลาทั้งพฤติกรรมภายนอกทางกาย วาจา เว้นชั่วประพฤติดี เพื่อให้เกิดความปกติสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ประพฤติตามกฎกติกา ด้วยการมีศีล อย่างน้อยศีล ๕ และฝึกฝนอบรมจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไป ด้วยการทำให้จิตใจสงบเกิดสมาธิ เมื่อฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม จนทำให้เกิดปัญญารู้และเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง การปฏิบัติเพื่อให้สตรีและสมาชิกในชุมชนเข้าใจง่ายและใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและลุ่มลึก คือรู้จักการให้ควบคู่ไปกับการรักษาศีล เพื่อเป็นการควบคุมความประพฤติให้ดีงาม การจัดกิจกรรมจะเป็นสร้างแรงจูงใจในการรักษาศีล และฝึกให้มีจิตใจที่สงบจนเกิดปัญญา ทั้งนี้ควรมีหลักพาหุสัจจะเสริมสร้างเพื่อเป็นผู้คงแก่เรียน เป็นพหูสูต สามารถเสริมสร้างให้ตนเอง บุตรหลานและคนในชุมชน ฟัง คิด สอบถาม และจดจำบันทึก มีความรู้มากกว่าคนอื่นและเข้าใจปัญหาต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ด้านเศรษฐกิจ นำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ มาดำเนินการด้านเศรษฐกิจไว้อย่างครบวงจร บริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้โดยชอบธรรม สร้างวินัยในการบริหารให้เหมาะสมและรอบคอบ สร้างความสมดุลแก่ชีวิตและได้รับประโยชน์จากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต และการเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดีตามฐานะของตน ด้านสังคม นำหลักสังคหวัตถุ เพื่อทำให้ตนเองเป็นที่รักและไว้วางใจ เชื่อใจ สร้างความเป็นมิตรที่ดีต่อทุกคน และทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน ไม่เอาใจแต่เปรียบกัน พุดจาดีมีเหตุผลต่อกัน และปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมกันทำงานและแก้ไขปัญหาด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และหลักสาราณียธรรม ที่ทำให้ทุกคนมีเมตตาทั้งกาย วาจาและทางใจต่อกัน เป็นผู้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ด้านการเมือง นำหลักอภิปรินิยธรรม มาเป็นแนวทางปฏิบัติยึดเป็นธรรมาภิบาลในองค์กร ด้วยการหมั่นประชุมเป็นประจำ พุดคุยพร้อมกันบ่อย ๆ กำหนดระเบียบหรือกฎเกณฑ์ร่วมกัน ให้เกียรติและรับฟังผู้นำที่ดี สอดส่องดูแลและปกป้องสิทธิ์ โดยเคารพและปกป้องรักษาประเพณี และให้เกียรติยก

ย่องผู้อาวุโส เป็นการสร้างงานให้ก้าวหน้าไปด้วยดี ทั้งนี้ผู้นำหรือนักปกครองควรจะนำหลักอคติธรรมมาถือปฏิบัติโดยไม่ลำเอียงและเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม

๕.๑.๓ รูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมพบว่า

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีตามศาสตร์สมัยใหม่และหลักพุทธธรรม รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์แกนนำสตรีและผู้นำสถาบันในชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ ด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจด้านสังคม และด้านการเมือง มาเป็นกรอบในการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรม โดยมีขั้นตอนการเสริมสร้างเป็น ๓ ขั้น คือ ขั้นเรียนรู้ (Learning Step) ขั้นปฏิบัติ (Practicing Step) และขั้นพัฒนา (Development Step) และนำมาสังเคราะห์ได้รูปแบบ เรียกว่า “LPD Model for Women” สรุปได้ดังนี้

๑) ขั้นเรียนรู้ (Learning Step) เริ่มต้นด้วยการให้สตรีเรียนรู้การสร้างครอบครัวให้มั่นคงและสงบสุข สร้างความรักความอบอุ่นและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รับผิดชอบต่อหน้าที่ คือสามีทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาจะต้องขยันจัดการงานบ้าน ไม่ประพฤตินอกใจสามีและรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ รู้จักรับฟังด้วยรักเข้าใจและมีเหตุผล รู้จักให้อภัยกัน เมื่อเป็นมารดาจะต้องมีเมตตาจิต และช่วยเหลือด้วยใจกรุณา มีความยินดีเมื่อทราบว่าบุตรอยู่ดีมีสุขหรือประสบความสำเร็จ รวมทั้งวางแผนเมื่อบุตรสามารถเลี้ยงตนเองและอยู่ตามลำพังได้ และจะต้องสนใจเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ รู้กฎหมายเพื่อนำไปต่อรองสิทธิของตนเมื่อออกไปประกอบอาชีพรวมทั้งรู้จักเสริมสร้างให้มีศักยภาพโดดเด่นเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะและงานอาสาต่างๆ ของชุมชน และเรียนรู้หลักการปกครองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติว่า ขณะนี้เป็นรูปแบบใด เป็นหลักนิติรัฐ หรือประชาธิปไตย

๒) ขั้นปฏิบัติ (Practicing Step) สตรีจะต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกในครอบครัว ช่วยเหลือเกื้อกูลกับทุกคนในครอบครัว และทำหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างเต็มที่ แสดงความรักเมตตา และพูดคุยด้วยวาจาที่อ่อนโยนเพื่อให้บุตรใกล้ชิดสนิทสนม และให้การอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดี สตรีต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และมารดาควรรู้จักรักการศึกษาศิลปะและทำให้บุตรเห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ฝึกทำสมาธิเพื่อให้ใจแน่วแน่มั่นคง และเกิดปัญญา เมื่อมีปัญหา สตรีจะต้องขยันหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ควบคุมการใช้จ่ายของครอบครัวด้วยการทำบัญชีครัวเรือนต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิของตนและผู้อื่นเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรม และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์สมาชิกในชุมชนและสังคม สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในหมู่บ้านอื่นๆ เข้ามาร่วมกันทำงาน สตรีประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในสร้างประชาธิปไตยครอบครัวให้มั่นคง รับฟังความคิดเห็นของบุตร นำพาบุตรไปใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง หรือร่วมประชุมในเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้มีประสบการณ์โดยตรงในทางการเมือง และเป็นที่ยกย่องยอมรับแก่ชุมชน

๓) ขั้นพัฒนา (Development Step)

(๑) ด้านครอบครัว สตรีผู้เป็นมารดาควรนำหลักพรหมวิหาร ๔ อันประกอบด้วย เมตตา (ความรักปรารถนาดี) กรุณา (ความสงสาร) มุทิตา (ความยินดี) และอุเบกขา (การวางใจเป็นกลาง) มาเสริมสร้าง

เพื่อให้เป็นรากฐานแก่สังคม และนำหลักทศ ๖ มาปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้บุคคลในครอบครัวเจริญขึ้น และหลักฆราวาสธรรม (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ) ที่สตรีสามารถนำมาเสริมสร้างให้มีพลังเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน ด้วยการปลูกจิตสำนึกยึดเหนี่ยวชุมชน สร้างวัฒนธรรมการเป็นผู้ให้ สร้างวัฒนธรรมมาจาสร้างสรรค์ สร้างวัฒนธรรมบำเพ็ญประโยชน์ และสร้างวัฒนธรรมรู้วางตนรู้สังคม ทั้งหมดนี้สามารถปลูกฝังให้กับสตรีในชุมชนได้ ด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสาระใจจากสตรีสู่สตรี ซึ่งผู้นำสตรีมีบทบาทอย่างมากในการนำสิ่งที่ตนปฏิบัติอยู่แล้วมาถ่ายทอดให้เห็นถึงอันสงสของการปฏิบัติ ทำให้ตนเองเป็นคนมีคนรักและรู้สึกว่าตนมีคุณค่า และทำให้เกิดพลังในการนำมาพัฒนาสังคมในชุมชน ด้วย ความสุขจากงานที่ทำ เป็นหลักที่นำมาใช้ฝึกใจตนเอง กล่าวคือ มีความซื่อสัตย์จริงใจ รู้จักปรับตัว ปรับใจ อดทนอดกลั้น เสียสละความสุขส่วนตน หากทั้งสตรีในชุมชนได้ประพฤติปฏิบัติดังกล่าว จะทำให้เกิดความไว้น้ำใจเชื่อใจ ความจริงใจต่อกัน อดทนในการอยู่ร่วมกับคนอื่น มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันทำให้การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างราบรื่นและสงบสุข แนวทางการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีด้านครอบครัวด้วยหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยนำเสนอหลักปฏิบัติไว้ ๒ ประการคือ (๑) แบ่งบทบาทหน้าที่และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวให้อบอุ่น และ (๒) รับผิดชอบงานในบ้านควบคู่กับใช้ชีวิตในชุมชนให้มากขึ้นด้วยการทำงานสร้างสรรค์

(๒) ด้านการศึกษาการส่งเสริมพลังศักยภาพสตรี ด้านศึกษาเพื่อการพัฒนาตนเองและบริหารจัดการในด้านการศึกษาให้แก่บุตรและสมาชิกในชุมชนทุกคน ด้วยการนำหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นเครื่องมือในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นการเรียนรู้ที่เป็นระบบและกระบวนการเพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ดีงามและถูกต้องและใช้เป็นหลักของการศึกษา หรือหลักแห่งการฝึกฝนตนในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคนและนับว่าเป็นการศึกษาที่ควรนำมาใช้ในการเสริมศักยภาพสตรีในชุมชนให้มีพลังชีวิตและสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน แนวทางการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีด้านการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยนำเสนอหลักปฏิบัติไว้ ๒ ประการคือ (๑) การเรียนรู้โลกด้านในสร้างปัญญาและพลังชีวิต ด้วยการนำหลักไตรสิกขา เป็นกรอบในการพัฒนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการมีศีล และทำจิตใจให้สงบเกิดสมาธิจนทำให้เกิดปัญญารู้และเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง วางหลักเกณฑ์ข้อบังคับเพื่อจัดระเบียบให้ชีวิตและสังคมมีวินัย สตรีผู้เป็นแกนนำควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น เช่น วัด โรงเรียน จัดโครงการอบรมและปฏิบัติตามหลักธรรมหลักสุตระยะสั้น เพื่อปลูกฝังค่านิยมและสร้างเจตคติแก่เด็กและเยาวชนให้มีระเบียบวินัย และ (๒) การเรียนรู้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งเพื่อก้าวให้ทันโลก คือการนำหลักพาหุสัจจะมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเสริมสร้างให้ตนเอง บุตรหลาน และคนในชุมชนให้เป็นผู้คงแก่เรียน และทำความเข้าใจปัญหาต่างๆ ได้อย่างเชี่ยวชาญ สามารถปรับตัวปรับใจให้เข้ากับสภาพต่างๆ ได้อย่างมีความสุข

(๓) ด้านเศรษฐกิจ หลักธรรมที่สตรีนำมาใช้บริหารจัดการเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวและในชุมชน ได้ดีกับด้านเศรษฐกิจ คือ หลักทวิภูมิจมิมกัตถะ เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการโภคทรัพย์ ด้วยการขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์เพื่อให้ได้ทรัพย์มาโดยสุจริต ไม่คดโกงข่มขู่ หรือเบียดเบียนให้

ผู้อื่นต้องได้รับความเดือดร้อน และสามารถทำให้โรคภัยที่ยังไม่มี เกิดขึ้น และที่มีแล้วก็เพิ่มพูนขึ้นและมั่นคง โดยใช้ปัญญาพิจารณาจัดการงานต่างๆ สำเร็จไปได้ด้วยดี และเมื่อหามาได้ ก็ควรรู้จักการเก็บรักษาที่หามาได้อย่างเหมาะสม ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ รู้จักเลือกคบคนดี เพื่อเอื้อเอื้อให้กำลังใจและให้คำแนะนำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ รวมทั้งตนเองก็ต้องรู้จักเลี้ยงชีพอย่างพอเหมาะ รู้ประมาณการใช้จ่าย ไม่ให้ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย และไม่ให้เกิดความเสี่ยง ให้มีความเหมาะสมและสมดุลทั้งรายได้และรายจ่าย เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม และบริหารการเงินโดยแบ่งเก็บออมไว้ในสัดส่วนที่เหมาะสม ใช้หลักโภควิภาค ๔ คือแบ่งรายได้ออกเป็นสี่ส่วน ใช้เลี้ยงชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัวและญาติมิตร เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงเช่นทำบุญให้ทาน หนึ่งส่วน ใช้ลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนอีกสองส่วน และอีกหนึ่งส่วนใช้ในยามจำเป็นเช่นเจ็บป่วย เพื่อสร้างวินัยและสร้างความสมดุลในการดำเนินชีวิต ครอบครัวและนำไปพัฒนาเศรษฐกิจแก่ชุมชนและประเทศให้มีคุณภาพแนวทางการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีด้านเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยนำเสนอหลักปฏิบัติไว้ ๒ ประการคือ (๑) สร้างรายได้ด้วยรากฐานแห่งพอเพียงและความไม่ประมาท (๒) สร้างวินัยบริหารเงินอย่างตระหนักถึงคุณค่ามากกว่าสนองวัตถุนิยม

(๔) ด้านสังคม ผู้นำสตรีในชุมชนบางน้ำผึ้งค่อนข้างมีบทบาททางสังคมหลายด้านทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมระบบประชาธิปไตย การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือดูแลคนชรา คนป่วย และเยาวชน อีกทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์วัด สตรีมีส่วนร่วมนับตั้งแต่การแสดงความเห็น การตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาชุมชน กล่าวได้ว่าผู้นำสตรีที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีบทบาทในการพัฒนาสังคมในชุมชน ดังนั้น จึงควรนำหลักสังคหวัตถุธรรม (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา) และหลักสารณียธรรม (เมตตา กายกรรม เมตตา วจีกรรม เมตตา มโนกรรม สารณโภจี สีสสามัญญตาและทิวาสามัญญตา) มาเสริมสร้างศักยภาพให้สตรีมีพลังเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนยิ่งขึ้น ด้วยการปลูกจิตสำนึกให้มีเมตตาทั้งกาย วาจาและจิตใจ สร้างวัฒนธรรมการทำความดีต่อกัน สร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันด้วยความยุติธรรม สร้างวัฒนธรรมการมีระเบียบวินัยและ สร้างวัฒนธรรมการปรับความคิดให้ตรงกัน ทั้งหมดนี้สามารถปลูกฝังและเสริมสร้างให้กับสตรีอยู่ร่วมกันในชุมชนได้การมีเมตตาต่อกัน ด้วยการปรารถนาความสุขความเจริญให้แก่กันซึ่งทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมในชุมชนและสังคม ผู้วิจัยนำเสนอหลักปฏิบัติ ไว้ ๒ ประการ คือ (๑) ปลูกจิตสำนึกการยึดเหนี่ยวใจในชุมชน (๒) ปลูกฝังความรู้สึกที่ดีด้วยการช่วยเหลือกัน

(๕) ด้านการเมือง ควรเสริมสร้างพลังศักยภาพด้านการเมืองของแกนนำสตรีและสมาชิกในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืนยิ่งขึ้น ด้วยหลักอธิปไตยธรรม เพื่อนำมาเป็นหลักปฏิบัติ คือ(๑) สร้างความรู้รอบเรื่องการเมือง โดยให้แกนนำสตรีจัดเสริมสร้างความรู้ด้านการเมือง และกฎหมายแก่สตรีทุกคนในชุมชน โดยให้เข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักการเมืองท้องถิ่นเป็นประจำ (๒) เคารพในกติกา แนะนำให้สมาชิกในชุมชนทุกคนที่อยู่ร่วมกัน ได้เข้าร่วมประชุมและเลิกประชุมพร้อมกัน เมื่อมีสิ่งใดที่สงสัย จะต้องพูดคุยหรือแสดงความคิดเห็นในขณะที่ประชุมไปพร้อมๆ กันเพื่อให้มีผลสำเร็จแกนนำสตรีควรจัดทำแผนปฏิบัติ ในการพัฒนาผู้นำหญิง

ในทางการเมือง และให้โรงเรียนนำไปออกแบบเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่อง การเมือง แก่เด็กหญิงในระดับประถมศึกษาของชุมชน (๓) ร่วมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย: สตรีใน ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมกับแกนนำเพื่อกำหนดระเบียบหรือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองของ ตนเอง มีจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตย (๔) ให้เกียรติและรับฟังกล้าแสดงความเห็น: แกนนำควร ส่งเสริมให้สตรีในชุมชนร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม กล้าแสดงออกภายใต้บริบทการปกครอง โดยจัดเวทีให้ สมาชิกในชุมชนเข้ามารับฟังแกนนำชุมชนสตรีที่ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบในการปรับทัศนคติให้ คนในชุมชนเปิดโอกาสตนเองให้สนใจและเข้าสูการเมืองมากขึ้น (๕) สอดส่องดูแลกันและปกป้องสิทธิ์: แกนนำสตรีควรจัดให้มันักจิตวิทยาเข้ามาให้ความรู้ เพื่อแนะนำให้เกียรติยกย่อง สมาชิกในครอบครัวผู้ เป็นสตรี และในชุมชน และวิธีปกป้องไม่ให้ผู้ใดละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก (๖) รักษาประเพณีอันดีงาม: แกนนำควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ครอบครัว เคารพและปกป้องรักษาสถานที่และประเพณีสำคัญในพุทธ ศาสนา เพื่อระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้ดูแลรักษา ด้วยการจัดกิจกรรมให้เข้าวัดทำบุญและฟัง ธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นประจำ (๗) ให้เกียรติยกย่องผู้อาวุโส: จิตอาสาสตรีในชุมชนควรเข้าเข้าไปเยี่ยม เยียนถามทุกข์สุข และแสดงความเคารพผู้สูงอายุ ปราชญ์ท้องถิ่น ให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อผู้ใหญ่ ญาติ มิตรที่เป็นที่เคารพ สอบถามความต้องการและให้ความช่วยเหลือชีวิตความเป็นอยู่ เช่น จัดของขวัญให้ใน วันเกิดและวันสำคัญครอบครัวให้บ่อยขึ้น เพื่อให้สมาชิกในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมี ความสุข ราบรื่นและมั่นคง

๕.๒ อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีตามศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งมี ๕ ด้าน คือ ด้าน ครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจด้านสังคม และด้านการเมือง เป็นกรอบในการพัฒนาและนำหลัก พุทธธรรมมาบูรณาการ เป็น ๓ ขั้นคือ ขั้นเรียนรู้ (Learning Step) ขั้นปฏิบัติ (Practicing Step) และขั้น พัฒนา (Development Step) ได้รูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธ ธรรมเรียกว่า “LPD Model for Women” ซึ่งอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑) ขั้นเรียนรู้ (Learning Step) สตรีจะต้องเรียนรู้หลักในการสร้างครอบครัวให้มั่นคง มีความ อบอุ่นและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รู้จักแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ และรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ รู้ วิธีการสร้างความเมตตาและช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว ยินดีในความสำเร็จ และวางเฉยเมื่อไม่สามารถ ช่วยเหลือได้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งนำความรู้ที่ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และควร เรียนรู้หลักการเมืองการปกครองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติว่า ขณะนี้เป็นรูปแบบใดหลักนิติรัฐ หรือ ประชาธิปไตย เพื่อนำมาใช้พัฒนาชุมชน

๒) ขั้นปฏิบัติ (Practicing Step) สตรีทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิก ในครอบครัว ช่วยเหลือเกื้อกูลกับทุกคนในครอบครัว ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างเต็มที่ อดทน อดกลั้นกับความยากลำบาก แสดงความรักเมตตา อบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดี เข้าอบรมและศึกษา

เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา รักษาศีลให้บุตรเห็นเป็นตัวอย่าง ฝึกทำสมาธิเพื่อให้ใจแน่วแน่นมั่นคง และเกิดปัญญา ขยันหารายได้และรู้จักควบคุมการใช้จ่าย และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำในชุมชนและสังคม ตลอดจนสร้าง แรงจูงใจให้สมาชิกในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และควรสร้างประชาธิปไตยในครอบครัวให้ มั่นคงโดยนำบุตรไปใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง หรือร่วมประชุมในเวทีประชาคมหมู่บ้าน

๓) ขั้นพัฒนา (Development Step)

(๑) ด้านครอบครัวเริ่มจากครอบครัว สตรีผู้เป็นมารดาควรนำหลักพรหมวิหาร ๔ อัน ประกอบด้วย เมตตา (ความรักปรารถนาดี) กรุณา (ความสงสาร) มุทิตา (ความยินดี และอุเบกขาการ วางใจเป็นกลาง) มาเสริมสร้างศักยภาพด้านครอบครัวให้เกิดพลังมากขึ้นเพื่อเป็นรากฐานแก่สังคม และมี หลักทิศ ๖ ในการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้บุคคลในครอบครัว และนำหลักพรหมวิหารธรรม (สัจจะ ทัมะ ขันติ จาคะ) มาเสริมสร้างให้มีพลังเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน สร้างวัฒนธรรมการเป็นผู้ให้ สร้างวัฒนธรรมวาจาสร้างสรรค์ สร้างวัฒนธรรมบำเพ็ญประโยชน์และ สร้างวัฒนธรรมรู้วางตนรู้สังคม ซึ่ง ผู้นำสตรีมีบทบาทอย่างมาก ควรนำมาถ่ายทอดให้เป็นคนมีคุณธรรมมีคุณค่าและนำมาพัฒนาสังคมในชุมชน ด้วยการมีความซื่อสัตย์จริงใจ รู้จักปรับตัวปรับใจ อดทน อดกลั้น เสียสละความสุขส่วนตน หากทั้งสตรีใน ชุมชนได้ประพฤติปฏิบัติดังกล่าว จะทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ ความจริงใจต่อกัน อดทนในการอยู่ ร่วมกับคนอื่น มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำให้การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างราบรื่นและสงบสุข ซึ่งผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ คริสติน ออปโปง (Christine Oppong) ที่อธิบายว่า สามภรรยาควรแบ่งหน้าที่ และความรับผิดชอบภายในบ้านให้เสมอภาค เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสมาชิก และ สอดคล้องกับกิตติ เพียรทอง เกี่ยวกับบทบาทของสตรีชนบทในการพัฒนาตนเอง พบว่า สตรีพัฒนาตนเอง ด้านความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน และด้านการช่วยเหลือครอบครัวในการ ประกอบอาชีพ รวมทั้งเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้จ่ายประจำวัน

(๒) ด้านการศึกษาการส่งเสริมพลังศักยภาพสตรีด้านศึกษา ผู้วิจัยได้นำหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นเครื่องมือในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นการเรียนรู้ที่เป็นระบบและกระบวนการเพื่อนำไปพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ดีงามและถูกต้องและใช้เป็นหลักของการศึกษา หรือหลักแห่งการ ฝึกฝนตนในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคนและ นับว่าเป็นการศึกษาที่ควรนำมาใช้ในการเสริมศักยภาพสตรีในชุมชนให้มีพลังชีวิตและสร้างความ กระตือรือร้นในการเรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวิไล ตั้งจิตสมคิด ที่พบว่า กระบวนการพัฒนาสตรีต้องดำเนินการทั้งระบบ เริ่มด้วยการเปลี่ยนแปลงที่ตัวสตรีก่อน พัฒนา ตนเองให้เต็มศักยภาพ และตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตน ชุมชนหรือสังคมส่วนรวมต้องให้การ ยอมรับหรือเปลี่ยนแปลงแนวคิดไปสู่ทิศทางเดียวกันด้วยแนวทางการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีด้าน การศึกษาตามหลักพุทธธรรม ด้วยการนำหลักไตรสิกขา เป็นกรอบในการพัฒนาคือศีล สมาธิ ปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์พบว่า สังคมและประเทศชาติจะเข้มแข็ง หากผู้นำและ ประชาชน มีศีล ๕ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต และสอดคล้องกับ Monkman, Karen กล่าวว่า ผู้หญิงต้องได้รับการเสริมสร้างศักยภาพ (Empowerment) โดยให้ได้รับการศึกษาทางด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น

เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับตนเองและงานที่ทำ เพื่อให้เป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม และยังเพิ่มศักยภาพในการดูแลคนในครอบครัว และนำหลักพาหุสัจจะมาใช้ในเสริมสร้างเพื่อพัฒนาตนให้มีความเจริญยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของโคทม อารียาให้แนวคิดที่ต้องเสริมสร้างพลังสตรีตัดสินใจให้มากขึ้น ส่งเสริมการศึกษา พัฒนาทักษะ และมีทัศนคติและค่านิยมทางสังคมและสอดคล้องกับ ญชฎา อินทสุวรรณพบว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต้องส่งเสริมด้านการศึกษา เพื่อให้สตรีมีความรอบรู้ความเข้าใจโดยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและบทบาทสตรี และต้องทำอย่างต่อเนื่อง

(๓) ด้านเศรษฐกิจหลักธรรมที่นำมาใช้ได้กับด้านเศรษฐกิจ คือ หลักภูมิธัมมิกัตถะ เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการโภคทรัพย์ที่สามารถนำมาเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี การบริหารการเงินโดยแบ่งเก็บออมไว้ในสัดส่วนที่เหมาะสม ใช้หลักโภควิภาค ๔ คือ แบ่งรายได้ออกเป็นสี่ส่วน ใช้เลี้ยงชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัวและญาติมิตร เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงเช่น ทำบุญให้ทาน หนึ่งส่วน ใช้ลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนอีกสองส่วน และอีกหนึ่งส่วนใช้ในยามจำเป็นเช่น เจ็บป่วย เพื่อสร้างวินัยและสร้างความสมดุลในการดำเนินชีวิต ครอบครัว และนำไปพัฒนาเศรษฐกิจแก่ชุมชนและประเทศให้มีคุณภาพแนวทางการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีด้านเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรม คือ(๑) สร้างรายได้ด้วยรากฐานแห่งพอเพียงและความไม่ประมาท (๒) สร้างวินัยบริหารเงินอย่างตระหนักถึงคุณค่ามากกว่าสนองวัตถุนิยมสอดคล้องกับโยเบิร์ก เบทเทอร์ (Yorburg, Better) อธิบายว่า บทบาทการทำงานของสตรีในด้านการอาชีพเพื่อเจริญรายได้ของครอบครัว ทำให้อำนาจการตัดสินใจภายในครอบครัวสูงขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการที่สตรีได้เข้าร่วมในแรงงานมากขึ้น ทำให้สตรีเสมอภาคเพิ่มความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นและสอดคล้องกับสมหวัง ลำหนักที่พบว่า บทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชน จะต้องช่วยเหลือกันในการหารายได้นอกบ้าน จึงทำให้ผู้หญิงมีบทบาทการทำงานนอกบ้านและมีบทบาทด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนมากขึ้น

(๔) ด้านสังคมผู้นำสตรีในชุมชนบางน้ำผึ้งค่อนข้างมีบทบาททางสังคมหลายด้านทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมระบบประชาธิปไตย การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือดูแลคนชรา คนป่วย และเยาวชน อีกทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์วัด สตรีมีส่วนร่วมนับตั้งแต่การแสดงความเห็น การตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาชุมชน กล่าวได้ว่า ผู้นำสตรีที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีบทบาทในการพัฒนาสังคมในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของภัสสร ลิมานนท์ว่าการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาสังคม ต้องให้สตรีมีโอกาสแสดงศักยภาพและจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีให้มีความเสมอภาคในทุกรูปแบบ และกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคม และสอดคล้องกับ บวร ประพฤติดี และคณะ มีแนวคิดที่ สตรีมีสถานภาพทางสังคมและได้รับการยอมรับน้อยกว่าชาย ดังนั้นควรนำหลักสังคหวัตถุธรรม (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานตตา) และหลักสาราณียธรรม (เมตตาทายกรรม เมตตาจารกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโมคิ สีสสามัญญตาและทัญญูสามัญญตา) มาเสริมสร้างศักยภาพให้สตรีมีพลังเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนยิ่งขึ้นด้วยการปลูกจิตสำนึกให้มีเมตตาทั้งกาย วาจาและจิตใจ สร้างวัฒนธรรมการทำความดีต่อกัน สร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันด้วยความยุติธรรม สร้างวัฒนธรรมการมีระเบียบวินัยและ สร้างวัฒนธรรมการปรับความคิดให้ตรงกัน ทั้งหมดนี้สามารถ

ปลูกฝังและเสริมสร้างให้กับสตรีอยู่ร่วมกันในชุมชนได้การมีเมตตาต่อกัน ด้วยการปรารถนาความสุขความเจริญให้แก่กันซึ่งทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมในชุมชนและสังคม

(๕) ด้านการเมือง ควรเสริมสร้างพลังศักยภาพด้านการเมืองของแกนนำสตรีและสมาชิกในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืนยิ่งขึ้น ด้วยหลักอปริหานิยธรรม (๑) สร้างความรู้รอบเรื่องการเมือง โดยให้แกนนำสตรีจัดเสริมสร้างความรู้ด้านการเมือง และกฎหมายแก่สตรีทุกคนในชุมชน โดยให้เข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักการเมืองท้องถิ่นเป็นประจำ (๒) เคารพในกติกา แนะนำให้สมาชิกในชุมชนทุกคนที่อยู่ร่วมกัน ได้เข้าร่วมประชุมและเลิกประชุมพร้อมกัน เมื่อมีสิ่งใดที่สงสัย จะต้องพูดคุยหรือแสดงความเห็นในขณะประชุมไปพร้อมๆ กันเพื่อให้มีผลสำเร็จแกนนำสตรีควรจัดทำแผนปฏิบัติ ในการพัฒนาผู้นำหญิงในทางการเมือง และให้โรงเรียนนำไปออกแบบเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง แก่เด็กหญิงในระดับประถมศึกษาของชุมชน (๓) ร่วมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย: สตรีในชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมกับแกนนำเพื่อกำหนดระเบียบหรือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองของตนเอง มีจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตย (๔) ให้เกียรติและรับฟังกล้าแสดงความเห็น: แกนนำควรส่งเสริมให้สตรีในชุมชนร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม กล้าแสดงออกภายใต้บริบทการปกครอง โดยจัดเวทีให้สมาชิกในชุมชนเข้ามารับฟังแกนนำชุมชนสตรีที่ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบในการปรับทัศนคติให้คนในชุมชนเปิดโอกาสตนเองให้สนใจและเข้าสู่การเมืองมากขึ้น (๕) สอดส่องดูแลกันและปกป้องสิทธิ์: แกนนำสตรีควรจัดให้มีนักจิตวิทยาเข้ามาให้ความรู้ เพื่อแนะนำให้เกียรติยกย่อง สมาชิกในครอบครัวผู้เป็นสตรี และในชุมชนและวิธีปกป้องไม่ให้ผู้ใดละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก (๖) รักษาประเพณีอันดีงาม: แกนนำควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ครอบครัว เคารพและปกป้องรักษาสถานที่และประเพณีสำคัญในพุทธศาสนา เพื่อระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้ดูแลรักษา ด้วยการจัดกิจกรรมให้เข้าวัดทำบุญและฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นประจำ (๗) ให้เกียรติยกย่องผู้อาวุโส: จิตอาสาสตรีในชุมชนควรเข้าเข้าไปเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุข และแสดงความเคารพผู้สูงอายุ ปรารถนาท้องถิ่นให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อผู้ใหญ่ ญาติมิตรที่เป็นที่เคารพ สอบถามความต้องการและให้ความช่วยเหลือชีวิตความเป็นอยู่ เช่น จัดของขวัญให้ในวันเกิดและวันสำคัญ ครอบครัวให้บ่อยขึ้น เพื่อให้สมาชิกในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ราบรื่นและมั่นคง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กุลธิดา สิงห์สี พบว่า สตรีควรจะได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง จะทำให้เป็นผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพและบทบาท และสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ พระปลัดพีรัชเดช จิตวิโสเรื่อง พุทธบูรณาการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พบว่า หลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่นำมาบูรณาการกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เกิดความเจริญแก่ประเทศชาติและศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรม เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาให้สตรีโดยเฉพาะผู้นำ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น และสามารถดึงพลังทั้งทางกายและจิตใจในตนพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งการเสริมสร้างพลังศักยภาพ เป็น ๕ ด้าน คือ ด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านการเมือง ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปขยายต่อในเชิงนโยบายได้ โดยผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การสร้างเสริมพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน จะต้องเริ่มต้นที่แกนนำสตรีก่อน คือสตรีต้องพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัวด้วยความเมตตา และทำหน้าที่ของตนด้วยความยินดี มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิตด้วยความตั้งมั่นไม่โลเล มีใจรักและจริงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรต่างๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนจัดเป็นหลักสูตรเพื่ออบรมผู้นำสตรี โดยมุ่งเสริมสร้างให้เกิดพลังศักยภาพตามหลักพุทธธรรมก่อน แล้วให้ผู้นำกลับไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในหน่วยงาน หลังจากนั้นควรจัดให้บุคลากรสตรีผู้ได้บังคับบัญชาเข้ามาอบรมเป็นโครงการนำร่อง โดยผู้นำจะต้องสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากการอบรม รวมทั้งให้ผู้ร่วมงานที่เป็นบุรุษหรือผู้ที่ยังไม่ได้เข้ารับการอบรมร่วมประเมินผลด้วย หากได้รับผลประเมินที่ดี จึงควรขยายผลและนำไปเป็นตัวอย่างในส่วนงานอื่นๆ ต่อไป

สำหรับภาคการเมือง ซึ่งเป็นองค์กรที่กำหนดนโยบายของประเทศ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จับตามองอยู่ ควรส่งเสริมจัดให้มีหลักสูตรอบรมระยะสั้นแก่นักการเมืองสตรีที่ได้รับเลือกเข้ามาบริหารประเทศรุ่นใหม่ และควรกระตุ้นให้นักการเมืองรุ่นเก่าได้เข้ามาเสริมสร้างหลักธรรมในฐานะผู้นำประเทศด้วย หากนักการเมืองทุกคนปฏิบัติได้ จะนำความเจริญรุ่งเรืองให้กับประเทศและเป็นแบบอย่างให้ประชาชนปฏิบัติตามด้วย ซึ่งจะเป็นผลให้พลเมืองในชาติมีความร่มเย็น และช่วยให้เศรษฐกิจมีความมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรทำการวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทหรือฐานทรัพยากรในชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปเปรียบเทียบ และสามารถนำข้อมูลไปใช้แก้ปัญหาได้

๒) ควรศึกษาประเด็นด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับสตรี เช่น สิทธิสตรี หรือศึกษาประเด็นด้านทั้งบุรุษควบคู่ไปกับสตรีและนำหลักพุทธธรรมอื่น ที่เหมาะสมนอกเหนือจากการวิจัยครั้งนี้ มาเสริมสร้างแก่ผู้ที่จะทำการศึกษา

๓) ควรศึกษาและวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรม ด้วยการวิจัยเชิงผสมผสาน ทั้งคุณภาพและปริมาณ รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยการเข้าฝึกอบรมและทำกิจกรรมทั้งสตรีผู้เป็นมารดาและบุตรร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์และมีผลทำให้ชุมชนที่ศึกษามีความเข้มแข็ง มั่งคั่งและยั่งยืน